

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 3 • Güz/Autumn 2019

ISSN: 2651-463X

DİJİTAL ÇAĞDA AÇIKLIK ETİĞİ VE ETİK TERCİHİN İMKÂNSIZLIĞI: THE CIRCLE FİLMİ

Elif AKÇAY

Marmara Üniversitesi
akcayelif@hotmail.com

The Circle (Çember) filminde tümüyle açık ve şeffaf bir toplum tasarımı izleyiciye sunulmaktadır. Film, geliştenteknolojinin “her şeyi görünür kılma, her şeyi paylaşma” çabasının ne kadar ileri götürülebileceğini test etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, dijital kültürdeki teknolojik kuşatmanın ahlaki karar, özgür irade, seçme özgürlüğü ve belirlenmişlik gibi köklü felsefi meseleleri içeren etik tercihin imkânı, The Circle filmi üzerinden yeniden tartışmaya açılmaktadır. Araştırmada literatür taramasına dayalı analitik bir film okuması yapılmıştır. Her şeyin görülebilir, bilinebilir ve öngörülebilir olduğu dijital bir toplumda, insanlar etik tercihte bulunabilirler mi? Gözetlendiğini bilen bir kişi, verdiği kararlarda, gerçekleştirdiği eylemlerde ahlaken özgür müdür? Mutlak şeffaflık ve keskin gözetim altında aldıkları kararlardan kişiler sorumlu tutulabilir mi? Ahlaki ve etik tartışmalara odaklanan bu araştırma, dijitalleşmenin hız kazandığı ve teknolojik tekilliğin etki alanını genişlettiği bir kültürde, The Circle filminde önerildiği gibi, bir dijital etik teorisi olarak açıklık etiği inşa etmenin henüz üstesinden gelinmemiş birçok açmazı olduğunu göstermektedir. Gözetim etkisi, özgür iradeyi kısıtlayan ve bu yüzden etik tercihte bulunma olanağını yok eden bir unsur olarak görülebilir. Mahrem konular ile kötücül durumlar arasında kurulan güncel bağıntı aldatmacalıdır. Kişiye özel olan her şeyin kötü olması gerekmez. Açıklamak istemediğimiz her şeyin kötü olabileceği iddiası, eko-politik bir zorlamadır. Açıklık etiğinin denetim, gözetim ve kontrol gibi kavramlardan kendini arındırması ve özgür iradeye yer açması oldukça zor görünmektedir.

Anahtar Sözcükler: *The Circle (Çember) Filmi, Açıklık Etiği, Etik, Şeffaflık Etiği, Mahremiyet, Gözetim Toplumu, Dijital Etiğin İmkânı.*

OPENNESS ETHICS IN THE DIGITAL AGE AND THE IMPOSSIBILITY OF ETHICAL PREFERENCE: THE CIRCLE FILM

ABSTRACT

In The Circle, a completely open and transparent community design is presented to the audience. The film tries to test how far the advance technology can be taken to “make everything visible, share everything”. In this study, the discussion of the possi-

bility of the ethical siege of the digital siege of technological culture, which includes fundamental philosophical issues such as moral decision, free will, freedom of choice and determination, is re-discussed through *The Circle*. In the study, an analytical film analysis based on literature review was made. In a digital society where everything is visible, knowable and predictable, can people make ethical choices? Is a person who knows that he / she is being watched morally free in his / her decisions and actions? Can people be held accountable for their decisions under absolute transparency and keen supervision? This research, which focuses on ethical and ethical debates, shows us that in a culture where digitalization accelerates and technological singularity extends the domain of technological singularity, as proposed in the *Circle* movie, building openness ethics as a digital ethical theory has many dilemmas that have not yet been overcome. Oversight effect, restricting free will can be seen as an element that destroys the possibility of ethical choice. The current relationship between intimate issues and malicious situations is deceptive. Everything that is personal doesn't have to be bad. The claim that anything we do not want to explain can be bad is an eco-political coercion. It seems quite difficult for openness ethics to free itself from concepts such as supervision, surveillance and control, and to make room for free will.

Key words: *The Circle Film, Ethics, Openness Ethics, Transparency Ethics, Privacy, Surveillance Society, Possibility of Digital Ethics.*

1. Giriş

*“Bilmek iyidir ama her şeyi bilmek daha iyidir.”
(The Circle)*

Bulduğumuz dijital çağda bize sunulan çoğu bilim kurgu filmi artık ya gerçekleşmiştir ya da çok yakın bir geleceği temsil etmektedir. Filmler daha da teknolojikleşirken teknoloji de filmlere her zaman konu olmaya devam etmektedir. İnternet sayesinde teknolojiyle iç içe olan toplumları tasvir eden bu filmlerle izleyicilere ya ütöpik ya da distopik bir gelecek de sunulur. Sinema, günümüz dünyasında çok etkilidir. “Filmler pek çok kişiyi güçlü bir şekilde etkiler. İmgelerin, müziğin, diyalogun, sesin ve efektlerin filmlerdeki birleşik etkisi derinlerdeki duyguları ortaya çıkarır. İnsanın kendi ve diğerlerinin hayatını daha derin bir şekilde yeniden düşünmesine yardımcı olur” (Derin ve Çetinkaya, 2018: 317). Film endüstrisi modern toplumun en etkili sektörlerindedir. Günümüz toplumlarında bilinçli bir farkındalık yaratan filmler insanları uyarırlar. Filmler, hitap ettikleri kitle ve ele aldıkları konular bakımından toplumu yansıtırken, fikirleri de dönüştürmektedirler. Yansıtmanın yanı sıra belirli bir kültür yara-

tımında da rol alan filmler, devrimlere bile neden olan bir güce sahiptir. Sinemanın bu gücü tarih boyunca sosyal, ekonomik ve politik olarak ortaya çıkmıştır.

Toplumu etkilemesinin yanında eğlence ve kaçış yolu olan ve eğitim, sanat, spor ve siyasetin önemi hakkında farkındalık yaratabilen filmler Fairman'a(2016) göre uyuşturucu, alkol ve diğer suç faaliyetlerinin tehlikeleri konusunda bizi uyarabilmektedir. "Toplum filmlere yansır ve sırayla filmler temsillerde değişiklik yaparak, izleyicilerin ahlakına meydan okuyarak ve izleyicilerin görüşlerini değiştirerek toplumu etkiler" (Fairman, 2016).Tüm bu film türleri daha fazla bilgi edinmemizi sağlarken sorumluluk ve empati duygumuzu uyandırmaya da yardımcı olmaktadır. Filmler nesiller üzerinde büyük etkilere sahiptir.

Filmlerin bu etkileri sayesinde yakın gelecekteki teknolojilerin toplumu nasıl şekillendireceği kişiler üzerinde düşünmeye yol açar. The Circle filmi de hakkımızdaki her türlü bilginin erişime açık, saklanılabilir ve gerektiğinde dev şirketler ya da devletler tarafından kullanılabilir olan bir gelecek tasviri ortaya koyar. Filmde dijital etik olarak açıklık etiği temellendirilmektedir. Açıklık etiği insanın, hayatın her alanında tam şeffaflık ilkesine göre hareket etmesini imler. Aslında bu açıklık, dijital yaşamın bir zorunluluğuna da gönderme yapar. Açıklık etiğinde kötü olan şey, mahremiyettir çünkü her türlü kötülüğün kaynağında gizlenme, saklanma, kapalılık bulunur.Bu çalışmada açıklık etiğine kavramsal bir tanım getirilmeye çalışılmış, açıklık etiğinin argümanları film aracılığı ile ortaya konmuştur.

Bu makale, teknoloji ve insan davranışlarını, çemberin içindekilerin yaratmaya çalıştığı dünyada bize çarpıcı gerçekliğiyle sunan The Circle filmi, şeffaf toplum ütopyalarından biri olarak değerlendirmektedir. Filmde dijital çağın etik teorisi olarak önerilen açıklık etiğinin imkânı, dijital mahremiyet ve gözetim toplumlarının etik tartışmaları bağlamında aktarılmaktadır.

2. The Circle Filminin Özeti

Emma Watson (Mae) ve Tom Hanks'ın (Eamon Bailey) başrollerini oynadığı, yönetmenliğini ve senaristliğini James Ponsoldt'un üstlendiği "The Circle (Çember)" filmi; drama, gerilim ve bilim kurgu türlerinde yer alan 2017 yılı Amerikan yapımı bir filmidir. Film konusu ve olay örgüsü şöyledir: Mae, sıradan bir şirkette çağrı merkezi personeliyken yakın arkadaşı Annie'nin yardımıyla **Circle** adlı şirkette çalışmaya başlar. Dünyanın en güçlü teknoloji ve sosyal medya şirketi olan Circle, çalışanlarına sunduğu imkânlarla öne çıkar. Mae'in hayatının fırsatı olarak gördüğü bu şirket, aynı zamanda dünyanın en büyük sosyal ağına da sahiptir. Çalışanlar için tüm hayatlarını kampüste geçirmenin zorunlu olmadığı ama aslında bunun beklendiği Circle, içinde-

kilere istedikleri her türlü etkinliği yapabilecekleri bir çalışma ortamı sunar. İnternet üzerinde yapılan her işlemi, kendi sistemi üzerinden denetleyebilecek kadar büyüyen şirket, dev bir veri ağını simgeler. Mae, eline geçen bu fırsatı ne şekilde olursa olsun değerlendirmek istemekte ve ekran başındaki işinde yavaş yavaş yükselmektedir. Mae, Circle'a hızla ayak uydururken şirketin kurucusu Eamon Baileytarafından mahremiyet, etik ve nihayetinde kişisel özgürlüğünün sınırlarını zorlayan ve tam açıklık gerektiren bir deneye katılmaya teşvik edilir. **“DeğişimiGör”** olarak adlandırdıkları kamerayı sürekli olarak takacak olan Mae'nin aldığı her karar, arkadaşlarının, ailesinin ve insanlığın hayatını ve geleceğini etkilemeye başlamaktadır. Filmde sosyal medya ve dijital dünyanın hayatlarımızı nasıl etkilediği, şirketler ve devletlerin elindeki gücü fark etmeleri ve kendilerini soyutlayarak herkes ve her veriyi elde edip kullanma şekilleri Mae ve Circle şirketi aracılığıyla çarpıcı bir şekilde izlenmektedir. Bu devdijital çember, gittikçe genişleyerek ülkeleri de içine alır. Mae'nin sistemin içinde kalmakya **dadışına çıkmak** arasında yaşadığı vicdani gelgitler filmi yönlendirirken bizleri de yaşadığımız tekno-çağda bilgi güvenliği, veri depolama, sosyal medya verileri, sosyal CRM gibi güncel konularda düşünmeye sevk etmektedir.

3. The Circle'da Açıklık: Dijital Toplumlarda Şeffaflık ve Mahremiyet

“Kişilikli olmak, kimsenin görmediği zaman da doğru olanı yapmaktır.”

(Julius C.Watts)

Teknoloji ve internetin yaygınlaşmasıyla hayatlarımıza giren sosyal paylaşım sitelerinin temelini şeffaflık kültürü oluşturmaktadır. Öztürk'e göre, “sosyal medyada yer almanın nedeni, fark edilmek ve etkileşim yaratmaktır. Sosyal medyanın kuralı, sesini en etkin kanal ve içerikle duyurmak yani fark edilmeyi sağlamaktır” (Öztürk, 2015: 290). Bu mecralarda kişi istediği bilgileri, istediği şekilde paylaşıp edinebilirken açıklık duygusunu da normalleştirmektedir. “İletişim ve enformasyonun dijital rüzgârı her şeyin içine işler ve her şeyi şeffaf hale getirir” (Han, 2017: 65).Yeni iletişim ortamlarında, teknolojinin zaman ve mekânı göreceli hale getirmesi gibi şeffaflık da kişiler arası mesafeleri ortadan kaldırmaktadır. Baudrillard'a göre şeffaflık, bakışın, gördüğü herşeyle rastgele ilişkiye girmesi, yani fahişeliktir(1986: 71). Tüm verilerin görünür olmasını gerektiren bu dijital sistemlerde şeffaflık,bilgileri dönüştürebilmek için her şeyi içine girmeye zorlar. Flusser'a göre duvar, çatı, pencere ve kapıdan oluşan “sağlam ev” günümüzde teknolojik gözetim altında zaten maddi ve gayri maddi kablolarla delik deşik edilmiş, çatlaklarından iletişim rüzgârının estiği bir “harabe eve” dönüşmüştür(1997: 162).

Yüksel'e göre toplumsal yaşamı ilgilendiren ve sosyolojik bir olgu olan "özel yaşam ya da mahremiyet, genel olarak, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşuldane ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına dair bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alan ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder"(2003: 182).

Mahremiyetin sınırlarının esnediği ve ortadan kaldırılmak istendiği şirkette Mae, ilk başlarda herkese göre "sır küpü" olarak görünmektedir. Kendilerini "Community" olarak adlandırdıkları topluluklarında, Mae'in işe başladığı günden beri neden hala aktif bir sosyal medyası ve güncel bilgileri olmadığı merak konusudur. İş dışı etkinliklere katılmayan, hafta sonu evine dönen Mae'ye, "İletişim pek de iş dışı sayılmaz, değil mi?"denilerek daha çok şey paylaşması sağlanmaya çalışılır. İş arkadaşlarının, kampüsün en uzağındakilerin bile onu bu bilgiler sayesinde tanıyacağı söylenirken haftasonu Mae'in başına gelenlerden hiç haberleri olmadıklarını gördüklerinde ise şu cümleler duyulur:

"Psikolog değilim ama bu davranışların bazen kendine değer vermemekle alakalı olduğunu biliyorum. Katılım budur işte" (00: 31:23 – 00: 31:30)!

Mahrem alana yer olmayan bir çemberin içinde katılım oranını artırmaya başlayan Mae'in, bu duruma adapte olması uzun sürmez. Çalışanlarının her an ne yaptığını bilmek isteyen bir şirket üzerinden, paylaşmanın yalnızlık duygusunu engelleyeceği ve daha çok bilginin daha çok güç anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Kişiye özel ve mahrem alan, "Circle'cılar, paylaşmayı sever misiniz? Paylaşmak, değer vermektir!" sloganıyla ihlal edilmektedir. Oysa mahremiyet, kendi hayatındaki yaşanmışlıkları ne ölçüde başkalarıyla paylaşacağına karar verme hakkıdır. Circle gibi güçlü şirketlerki onlarda çoğu zaman devletlerin karşısındaki yeni iktidarlardır, görünmeden her şeyi görme arzusuyla bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak paylaşımı özendirilmektedirler. Niedzwiecki'ye (2017) göre günümüzde duyulan en büyük endişe, daha fazlasını bilme isteğidir. Öyle ki daha fazlasını bilmeyi istemek beraberinde daha fazla görünme isteğine dönüşmektedir.

Veriyi elde etmenin günümüz toplumlarındaki kolaylığı, denetimi de beraberinde getirmektedir. Bir güven toplumu gibi lanse edilmeye çalışılan şeffaflık toplumu aslında kontrol toplumdur. "Şeffaflık, güven yaratır" yerine "Şeffaflık, güveni ortadan kaldırır" demek gerekir (Han, 2017: 70). Şeffaflığın güven yarattığı dogması, kişilerin ve kurumların eline mahrem bir denetim sopası sıkıştırmaktan başka bir şey değildir.

“Paylaşmak her zaman daha eğlenceli olabilir ancak bazen çeşitli tarafların iyi oynamaları için ikna edilmeleri gerekmektedir. Şeffaflık, işler yanlış gittiğinde oyuncuları ilk ifşa eden olması ve böylece düzeltilmesinin sağlanması için teşvik etmektedir” (Singer ve Friedman, 2018: 313).

Tüm insanların tam şeffaflığı sağlandığında herkes her şeyi bildiğinde, kişilerin elinde çift taraflı kozlar olduğunda güvenlik sorununun ortadan kalkacağı düşünülmektedir. İnternet’e yüklenen en küçük bir kişisel veri, o andan itibaren genele ait olmaktadır. Tarih boyunca iktidarlar aracılığı ile gözetim kavramı da sürekli değişime uğramıştır. Yeni iletişim ortamlarıyla birlikte gözetim yaşamın her anındadır. Bentham’ın **Panoptikon**’unu Foucault şöyle açıklar:

“Çevrede halka şeklinde bir bina; ortada bir kule, kulede açılmış olan geniş pencereler, halkanın iç cephesine bakmaktadır. Çevre bina hücrelere ayrılmıştır, hücrelerin her biri bina boyunca derinlemesine uzanır. Bu hücrelerin iki penceresi vardır: Biri içeriye doğru açıktır, kulenin pencerelerine denk düşer; diğeri dışarıya bakarak, ışığın bir baştan bir başa hücreyi kat etmesini sağlar. Bu durumda merkezi kuleye bir gözlemci yerleştirmek ve her bir hücreye bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi ya da bir öğrenci kapatmak yeterlidir. Önden ışıklandırma sayesinde, karanlıkta kalan kuleden çevre hücrelerdeki esirlerin küçük silüetleri görülebilir. Kısacası zindan kuralı tersine çevrilir; hücrenin apaydınlık hali ve bir gözcünün bakışı, karanlıktan daha iyi yakalar ki karanlık eninde sonunda koruyucudur” (Foucault, 2015: 86).

Foucault bu metinde gözetim ve denetimin aşağı yukarı, öne arkayı, sağı solu gören ama kendisi, içerisi görünmeyen yüksekteki bir kuleyle sağlandığını söylemektedir. Foucault’nun aslında hapis haneadaki denetim, kontrol ve yönetimi pekiştirmek için kullandığı her şeyi gözetleyen kule kavramı, günümüz toplumlarında dijital gözetim cihazlarıyla sağlanmaktadır. Aslında Foucault’nun gözetleme olgusunun evrildiğini bugün, dijital teknolojilerle bütün toplumun gözetlenmesinde görmekteyiz. Foucault’nun açıklık getirdiği gözetim kavramı, günümüz iletişim teknolojileriyle yine dönüşüme uğramaktadır. Han, Bentham’ın panoptikonunu günümüzde biçim değiştirdi-

rerek varlığını daha da güçlendirdiğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Şu an panoptikonun sonunu değil, tümüyle yeni, perspektifsiz bir panoptikonun başlangıcını yaşıyoruz. 21. yüzyılın dijital panoptikonu artık tek bir merkezden despotik bakışın her şeye kadir gücü tarafından gözetlenmiyor olması ölçüsünde perspektifsizdir. Bentham’ın panoptikonunun temel ögesi durumdaki merkez-çevre ayrımı tümüyle yok olmuştur”(Han, 2017: 67).

Han’a göre artık uygulanmakta olan dijital panoptikondur ve bubelli perspektiflerle sınırlanmış gözetleme mekanizmasından daha etkilidir. Çünkü dijital panoptikon eğitimden siyasi tercihlerle, alışverişten hobi ve boş zaman etkinliklerine kadar herkesi her perspektiften gözetlemektedir. Panoptikonda iktidara ait baskı yerini, herkesin her şeyini, her zaman, her yerde gözetime sunmasına, bireysel rıza ve gönüllülüğebırakmıştır. “Şeffaflık insanı camlaştırır. Şiddeti de buradadır. Sınırsız özgürlük ve iletişim topyekûn kontrol ve gözetime dönüşüyor. Sosyal medya da giderek toplumsallığı disiplin altına alan ve sömüren dijital panoptikonlara benziyor daha çok” (Han, 2017: 12). Dünyanın dört bir yanında insanlar kendi arzularıyla yaşamlarını gittikçe daha çokifşa etmektedirler.

“Günümüzde yerkürenin bütünü bir panoptikon durumuna doğru gelişme gösteriyor. Panoptikonun dışı diye bir şey mevcut değil. İçerisini dışarıdan ayıran bir duvar yok. Kendilerini özgürlük alanları olarak sunan Google ve sosyal ağlar panoptik biçimlere bürünüyorlar. Bugün gözetleme, özgürlüğe saldırı şeklinde gerçekleşiyor. İnsanlar kendilerini panoptik bakışa gönüllü olarak teslim ediyor” (Zeh ve Trojanow, 2009).

Bu gözetlemenin öznesi aslında gözetleme teknolojilerini yapanlar, belli noktalara konumlandırılanlar ya da bunların yayılmasına izin veren büyük devletler, küresel güçler yahut da büyük teknolojik şirketlerdir. Filmde bahsedilen dijital gözetleyici ise Circle şirkettir. Şirket, her yere kameralar yerleştirerek bu olguyu izleyiciye sunmaktadır.

Circle çalışanları için yapılan **“Hayal Cuması(Dream Friday)”** adlı toplantıda Bailey, fiyatlarının kot pantolondan daha ucuz olacak şekilde raflarda birkaç haftaya yerini alacağını söylediği minik kameraları çalışanlara atmaya başlar. Arkasındaki dev ekranda, işlek bir caddenin küçük bir kısmını gösteren görüntüye dönüp burada hiç kamera

görüp görmediklerini sorar ve cevap 144 kamera olduğudur. Neredeyse görünmez olan bu işi ise sadece bir günde yapmışlardır. Her rengi olduğunu, kamuflajın kolaylığını vurgular ve şöyle ifade eder:

“Artık tüm dünya izliyor!Diktatörler ve teröristler artık saklanamaz. Onları göreceğiz! Onları duyacağız. Her şeyi görüp duyacağız. Olursa bileceğiz. Buna ‘Değişimi-Gör’ diyoruz”(00: 17: 00 – 00: 17: 27).

Hiçbir izine gerek duymadan ve maliyetinin çok düşük olduğu bu veri toplama işi ni, sadece kötü olanı engelleyeceklerini öne sürerek iyi gösterme çabaları, şeffaflığın arkasındaki asıl güçte gizlenir. Ne var ki şeffaflık ve güç arasında yapısal bir çelişki ve bu çelişkinin yol açtığı tarihsel bir çatışma vardır; sonuçta birbiriyle iyi geçinemedikleri bir gerçektir. Han’a göre güç, perde arkasını, gizliliğin arkasına durmayı sever; Arkanum’a başvurmak¹ onun uyguladığı tekniklerden biridir. Şeffaflık ise gücün bu gizli alanını ortadan kaldırmaya, onu görünür kılmaya, diğer her şey gibi onu da ifşa etmeye girişir.Sürekli gözetlemede bu girişim daha aşırı biçimlerde işler. “Gözetleme toplumunun mantığı budur. Dahası topyekûn kontrol, eylem özgürlüğünü yok eder ve sonuçta herkesin hizaya getirilmesiyle sonuçlanır” (Han, 2017: 69).

4. Açıklık Demokrasisi: Karanlığın Açıklık Tarafından Yok Edilişine Doğru

Gözetim olgusundaki değişim, filmde deCircle Şirketi ile devlet arasında ortaya çıkan bir çatışma olarak sunulur. Circle şirketi, sınırsız şeffaflık talep eder ve aslında bu talebi kendisi teknolojiyle üretir, genişletir ve nihayetinde devlet gücü ile çatışmaya girecek bir karşılaşma alanına kadar ileri götürür. Güç-şeffaflık çatışmasında tarihsel koşullar bu kez şeffaflıktan yanadır:

“Devletin bize, bizim ona olduğundan daha fazla ihtiyacı var” (00: 12: 13 – 00: 12: 15)!

Şeffaflık talepleri karşısında devletin elini zayıflatan başlıca unsur, teknoloji şirketlerinin ellerinde tuttıkları ve güç dengesini devletin aleyhine değiştirecek miktardaki veridir. Film, herkesin Circle sosyal ağına üye olmasının yasalarla zorunlu hale getirilmesi gereken bir distopya sunmaktadır. Mae, oy kullanma gibi bazı vatandaşlık uygulamalarının Circle şirketi üzerinden yapılması fikrini ortaya atar.

Buna gerekçe olarak demokrasinin güçlendirilebileceği savunulur. Hâlbuki “sürekli olarak gözetlenen bireyler, demokrasi için gerekli olan bağımsız düşünme niteliğinden yoksun kalacakları için, böyle toplumlarda demokrasinin gelişmesi de mümkün değildir” (Johnson, 2001). İnsanlar istemese de sosyal medya kullanmak

1 Arcanum (çoğul Arcana): Simyacıların keşfetmeye çalıştığı büyük doğa sırrı, mucizesi, genel olarak gizli bilgi.

zorunda kalacak ve onlardan yaşadıkları ve düşündükleri her şeyi ifşa etmeleri beklenecektir. Üstelik bütün bunlar tek bir şirketin sistemi üzerinden yapılacak, o şirket tüm dünyayı yönetebilecek güce sahip olacaktır. Şeffaflıktan yana olmayan, Circle'ın da kendisini şeffaf biçimde sunması gerektiğini ileri süren bir devlet görevlisinin söylemlerinden sonra Tom Stenton, düzenlediği toplantıda şöyle konuşur:

“Açıklık, burada Circle'da tavsiye ettiğimiz bir şeydir. Onu yaşarız. Her gün açıklığa karşı olan bağlılığımızı gösteririz. Hükümetimiz pek göstermiyor ama. Açıklık beklerken gizlilikle karşılaşırız. Bize sorumluluk gerek, açıklık gerek! Bizi temsil eden insanların bizim paramızı alarak ne yaptıklarını bilmemiz gerek, bize daha iyi hizmet etmeleri için”(00: 37: 05- 00: 38: 01).

Devlet gücünün kontrol altında tutulması ve sözleşmeden doğan hizmet yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için denetlenmesi gerekir. İktidarın hizaya getirmek, kontrol altında tutmak için sistematik bir şekilde sürekli ve zorla gözetlediği dönemin son demleri yaşanmaktadır. Toplumunu yönetmek için istihbarat ve diğer kurumlar vasıtasıyla vatandaşlarını açıktan veya gizlice takip eden devlet, bu kez dijital çağda vatandaşlar tarafından, aslında gerçekte teknoloji şirketleri tarafından köşeye sıkıştırılmaktadır. Hantal devlet yapısı, veri baronları karşısında köşeye sıkışmaktadır.

Şeffaflaşma süreci çift yönlü işlemekte hem devlet gücü hem de vatandaşlar kontrol altında tutulmaktadır. Dijital vatandaşlar bugün “Büyük Birader²”in zorla yapmak isteyeceği çoğu şeyi, sosyal medya ve teknoloji aracılığıyla kendi rızalarıyla yapmaktadır. Niedzwiecki'nin de dediği gibivatandaşlar Büyük Birader'den korkmaktansa onun gözlerinin üzerlerinde olmasını istemektedir (Niedzwiecki, 2010: 216). Bunun da ötesinde birey, sadece izlemeyi değil aynı zamanda, izlenmeyi de arzulamaktadır. İşler, Orwel'in 1984'ünden farklı gelişmektedir. Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya* eserinde ifade ettiği gibi, kölelik sadece baskıyla gelmez; özgürlük de insanları köleleştirmek için kullanılabilir (Huxley, 2019: 17). İnsanları zorla gözetlemeye gerek olmayabilir; tutkularının esiri olan insanlar zaten kendi özel hayatlarını yok edeceklerdir ve bir tehdit oluşturabilecek hiçbir farklı düşünce edinmemeleri sağlanabilecektir.

Teknolojikleşmek demokrasiyi dijital demokrasiye, vatandaşlığı ise dijital vatandaşlığa dönüştürmektedir. Dijital kültürün dijital demokrasisinde liderlerin yaptığı her şeyin dijital vatandaşlar tarafından bilinmesi arzulanır. Circle'da Stenton'ın düzenlediği konuşmaya kongre üyesi Olivia Santos da davetlidir ve demokrasinin nasıl olması

2 Özgün adıyla Big Brother, George Orwell tarafından kaleme alınan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanda yer alan kurgusal karakterlerden biridir.

gerektiğini herkese göstermenin yeni yolunu şöyle ilan eder:

- “Bugünden başlayarak tüm toplantılarım, telefon görüşmelerim ve e-postalarım seçmenlerimin ve tüm dünyanın erişimine açık olacak! Gerçek zamanlı olarak. Hepsi ‘**GerçekSen**’ sayfamda.
- Elveda karanlık oda görüşmeleri, elveda karanlık lo-biciler. Merhaba demokrasi”(00: 38: 45 – 00: 39: 15)!

Circle’ın yöneticileri, karşılıklı şeffaflık ilkesinin tüm çalışanları tarafından paylaşıldığını dile getirseler de Mae, bunu görmekte zorlanır. Gerçek karşılıklı şeffaflık henüz gerçekleştirilmiş değildir. Her şeylerini paylaşmaya, onları teşvik eden insanlar olan Bailey ve Stenton’ın aynı şeyi kendileri için yapmadıkları görülmektedir. Filmin yönetmeni, filozof Chomsky’nin Batı’yı, dünyanın geri kalanıyla ilişkisinde kendisi için istediğini başkası için istememekle suçladığından haberdar olduğu aşıkardır. Bu, şu şekilde anlaşılır: Mae, devlet yöneticileri ve politik liderler için talep edilen tam şeffaflığın, talep eden şirketler tarafından da uygulanması gerektiğini söyler; böylece etik erdem ulaşır.

5. Şeffaflığın Karanlık Yüzü: **Büyük Verinin Denetimi**

Sıradan insanlardan ziyade büyük kitleleri yönlendirme imkânı olan insanların bu teknolojilere dâhil olması ve şeffaflığı kabulünden sonra Mae’in aklına bir soru gelir: “Tüm veriler nereye gidiyor? Bir yerde saklanıyor mu? Bulutta mı?” Buradaki asıl soru, büyük verinin nerede saklı tutulduğu değil, kimde ya da hangi iktidarın elinde olduğudur. **GerçekSen**’in mucidi Ty Lafitte ise soruya şöyle cevap verir:

“Santos sadece başlangıç. Amaç, her şeyin kaydedilip izlenip yayınlanıp saklanıp incelenip her açıdan Circle için hazır olması. Mae’in işe başladığında diğer herkes gibi yaptırdığı *sağlık girişi üzerinden örnekle* her adım, her nefes, hepsi saklanıyor. İstedikleri gibi kullanabilirler. Bizi inceliyorlar. Circle’daki herkesin verileri inceleniyor, paraya çevriliyor” (00: 43: 31- 00: 43: 58).

Yavaş yavaş şeffaflığın, iyilik ve güzelliğin öne çıkarılarak nasıl kullanıldığı ve arkasındaki asil güç belirmeye başlamaktadır. Sosyal ağların kullanımıyla birlikte mahremiyet kamusallaştırılmakta ve karşılığında anlam, ün, şöhret ve hatta maddi kazanç sağlamaya çalışılmaktadır (Niedzviecki, 2010). İnsanları tek tip haline getirmek için oluşturulan bu sanal ağ ortamında işin ardında kâr payı yatmaktadır. İktidarların güvenliği bahane ederek her zaman daha fazla gözetimi meşrulaştırması gibi

teknolojiyi kullanarak her şeyi görünür kılmaya çalışanların da arzuladıkları sadece bilmek, saklamak ve yeri geldiğinde amaçları uğruna kullanmaktır. “Herkesin iradesine bir anda sahip olabileceğinizi düşünün! Gerçek demokrasiye sahip olursunuz.” Bilgiyi elinde tutanın Tanrıçılık oynama gösterisi gibi izlenen, kaydedilen ve saklanan bilgilerin her şeyi yönlendirebilecek olması gözetimi daha da dayatmalarını sağlar. Sürekli gözetime dayalı tekno-toplumlar da görünmeye gönüllü olma durumu farkında olmadan veri akışını hızlandırır.

6. Açıklık Etiğinin İlkeleri

The Circle filminin tasvir ettiği gibi dijital bir toplumda insanlar, şeffaf veya aşırı şeffaf bir toplumda etik bir yaşam sürebilir mi? Bu soru, filmde açıkça onaylanmaktadır. The Circle’in açıklık etiği, bir etik teori olarak gerekli argümanlara sahipmiş gibi sunulur. Örneğin sır saklamamak, bencillığe karşı cömertlik, kendi de dahil olmak üzere herkes için açıklık gibi etik ilkeler bulgulanabilir.

6.1 Sır Saklamamak

The Circle’da mahremiyet talebi sır saklamak olarak görülür ve “sır saklamak yalancılıktır” denir. Filmin kahramanı Maesıklıkla kanoya bindiği yere bir gece vakti gider ve gizlice kilitli yeri aşarak suya açılır. Havanın bozmasıyla birlikte işler ters gider ve Mae kanodan düşer. İşte o anda tepesinde bir helikopter belirir, Mae’yi kurtarır. Mae, ne kadar şanslı olduğunu düşünür fakat kurtuluşunun şansla hiç alakası yoktur. Hayatını **DeğişimiGör** kamerasının kurtardığını öğrenir. Bu olaydan sonra kameralar Eamon ve Tom’un dikkatini daha fazla çekmeye başlar. Artık diğer tüm izleyenler, kameraların ne kadar gerekli olduğu konusunda hem fikirdir. Bailey ile Mae arasında geçen diyalog, insan üzerine bir yük olarak sırlardan arınmanın, sır saklamamanın insanı nasıl rahatlatıldığı ilen edilir:

- “Sadece yalanlarımız başımızı derde sokar. Sakladığımız şeyler... Artık sırrını bildiğime göre kendini daha iyi mi daha kötü mü hissediyorsun?
- Daha iyi... Rahatladım aslında” (00: 52: 43- 00: 53: 03).

Sır saklamak dijital toplumun açıklık etiğinde artık bir erdem olarak yer alamaz. Gerçek şu ki dijitalleşme, erdemler listesini değiştiriyor. Mae, Hayal Cuması’nda Bailey’in konuğu olur ve yaşadığı suçu anlatır. “Sence, izlenirken daha mı iyi yoksa daha mı kötü davranışlar sergiliyorsun?” sorusuna “Daha iyi” cevabını verir ve ekler:

“Sırlar yalandır, sırlar suçları mümkün kılan şeylerdir. Sorumluluğumuz olmadığı daha kötü davranıyoruz.”

İnsanlar kamerayla gözetlendikleri yerlerde, kameralarının bakışı altında nasıl davranırlar? Bu soru, “Gözlemci baktığı şeyi değiştirir” diyen kuantum hipoteziyle daha iyi anlaşılabilir. Bir olasılık genliğinde tasvir edilen bir parçacık, ona bakmadığınız müddetçe bir dalga gibi davranır; bir parçacığın yapamayacağı şekilde bir odaya, yan yana iki farklı kapıdan aynı anda giriş yapabilir. Açıkçası böyle bir davranış sağduyumuza ters gelen, kabullenmekte zorlandığımız bir durumdur. Fakat ona baktığınız anda bir parçacık gibi davranır; öyle iki kapıdan aynı anda geçişler falan yoktur yani davranışları normaldir, sağduyuya uygundur (Işık, 2012: 46).

Mae’ye inanılırsa eğer, insanlar biri onu gözetlediğinde daha iyi davranırlar: Daha iyi! Bu, biraz da size tuhaf gelen davranışlar sergilemeyecekleri anlamına gelir. Peki, 7/24 kameralarının kesintisiz gözetimi insanlarda nasıl bir etkiye yol açar? Doğrusal akıl yürütme, gözetimin insanı iyi davranışa yönlendirdiği, doğrusa daha çok gözetimin insanı daha iyi davranışa yönlendireceği sonucuna ulaşır. Sokrates ve Aristoteles’e göre, bir kere iyi davrandığımızda en azından bir kere daha iyi davranabilme olasılığımız artar. Başka bir ifadeyle teknolojik destek altında sürekli gözetlenirsek eğer, en sonunda doğamızdaki kötülüğün tümüyle iyilikle yer değiştireceğini umabiliriz. Ne talih ki insanlar kesintisiz gözleme açık hale getirilebilirler. Tekno-iyimserlik böyle bir şeydir.

Aslında gözetim altında insanlar, olmadıkları biri gibi ya da öylelermiş gibi davranırlar. Teknoloji insanlarda iyiliğin galip gelmesini değil, ikiyüzlülüğü besler. Burada özgür olduğunu düşünen insan aslında daha başında hiç kendi değildir, olamayacaktır. Çünkü kuantumun gözlemci etkisine göre de tedirgin etmeyen gözlem imkânsızdır. “Sadece makineler şeffaftır” diyen Han’a göre insan ruhu, ötekinin bakışından uzak, kendi başına kalabileceği alanlara ihtiyaç duyar. Çünkü insanın geçirgenlikten yoksun olma gibi bir özelliği vardır. İnsan bedeninin sürekli bir ışık altında tutulması bir tür ruhsal tükenişe yol açar(2017: 17).

Göz ve iktidar arasındaki bağlantıyı ilk fark eden kişi, MÖ 4. yüzyılda yaşamış olan Aristoteles idi. Ona göre göz ile komuta arasında, görmek ile yönetmek arasında doğrudan bir ilişki vardır: “Göz bakışlarını yönelttiği her nesneyi tutsak alan, güçlü ışınlar yayan bir komutandır” (Dolgun, 2008). Nietzsche ise bakışları fırlatılmış nesnelere kapısına dâhil etmekte, gözün ve bakmanın kişi üzerindeki etkisini vurgulamaktadır:

“Benim yanımdan sessizlik ile geçişinden ve yüzünün kızarmasından anladım ki sen Zerdüşt’sün. Başkası olsa bakışı ve sözüyle bana sadakasını ve merhametini fırlatırdı. Fakat ben bu kadar dilenci değilim”(Nietzsche, 2010: 176).

Birine bakış, bir ihsan ve merhamet olarak sunulur. “[Birinin] yüzüne bakmak”

deyimi bunu ifade eder. Fakat Nietzsche burada Sartre'dan önce, bakışın ötekini nesneleştirici vasfını tasvir etmektedir. Merhamet etmek, bakan gözün bir tavrı olarak kendisine bakılanın, merhamete muhtaç birine de dönüştürüldüğünü söyler. Işıklı, bu konuyu şöyle açıklar:

“Gözlemci, içinde bulunduğu ortamı, yöneldiği nesneyi değiştirir. Örneğin ilkel bir kabilenin gündelik yaşam kültürlerini incelemek için kabileyile bir müddet birlikte yaşayan bir antropolog düşünelim. Antropolog, kendisinin kabile içinde olmasının kabile üyelerinin davranışları üzerine bir etkide bulunduğunu bilir fakat bunların gözardı edilebilecek kadar küçük etkiler olduğuna inanır. Bu yüzden gözlem kayıtlarını, o ilkel kabileyi tasvir etmek için rahatlıkla kullanır. Aslında tuttuğu kayıtlar, o ilkel kabileyeye ait kayıtlar değildir; ‘içinde bir antropolog olan ilkel kabileyeye ait kayıtlardır’ (Işıklı, 2012: 76).

6.2 Bencilliğe Karşı Dijital Cömertlik

Film, açıklığı bir cömertlik türü olarak sunarak gizliliğe dair eski inançların yapısını sökmeye devam eder: Eamon doğuştan beyin felci olan oğlu Gunner'dan bahseder ve bir şey yapma arzusunu, sadece başkalarının yaptığı şeyleri izleyerek tatmin edebileceğini söyler. Bu tecrübelerin gördüklerini dünyayla paylaşan cömert insanlar tarafından oluşturulduğunu dile getirir ve ekler: “Onları senin gördüklerinden mahrum bırakmak doğru geliyor mu Mae?” diye sorar. Mae'nin yanıtı şöyledir:

“Çok yanlış geliyor; bencilceydi! Bilgi, temel insan hakkıdır. Var olan tüm insani tecrübeler erişim, temel insan hakkıdır. Bundan böyle sürekli olarak özel hazırlanmış bir ‘Değişimi Gör’ kamerası takacağım. Tamamen şeffaflaşıyorum” (00:57: 32 – 00: 58: 45).

Dijital zamanlarda, “Bencil gizliliğe karşı, cömert açıklık önerisi” dikkate alınacak bir teklif olarak görülebilir. Gizlilik, çoğu zaman Işıklı'nın (2019) da belirttiği gibi gizlenmesi gereken kötü şeylerin olduğu şüphesini doğurur. Kişisel durumların mahrem olması gerektiğini iddia etmek, anti-sosyal olmayı göze almak demektir. Dikizlenmek, fişlenmek, böylece yönlendirmenin normalleştirilmesiyle gözetlenmenin normal olduğuna ikna başlar. Işıklı, bu ikna sürecinin sosyal psikolojik arka planını şöyle özetler:

“‘Ben gözetlenmek istemiyorum’ dediğinizde, ‘Bir şey mi saklıyorsun!’ diyorlar. ‘Baskalarının bilmesini iste-

mediğiniz bir şey varsa büyük ihtimalle o yapmamanız gereken bir şeydir’ diyorlar. Buna karşı vatandaşı, ‘Benim saklayacak bir şeyim yok!’ demeye zorluyor. Dev dijital şirketler ise ‘Dijital dünyaya girişin başka yolu yok. Siber uzayda var olmak istiyorsan veri gizliliğinden taviz vereceksin!’ diyor” (Işıklı, 2019: 59).

The Circle’in uyandırdığı düşünce şudur: Modern yasalarda “evrensel insan haklarından biri” olarak tanımlanangizlilik aslında “bencil haklardan biri” olarak nitelendirilmeye daha uygundur. Gizlilik ve mahremiyetin bencillik yüklemiyle tanımlanması, bencilliğin yeniden biçimlendirilmesine ve mahremiyetin yapı sökümüne yol açar. Buna artık **mahremiyet sonrası (post-privacy)** denmelidir. Sosyal ağların getirdiği şeffaflıktan geri dönüşün olmadığını ve insanların kendini bu yeni duruma uydurması gerektiğini işaret eden ahlaklı etliğine göre kişisel alan tümüyle elden çıkarılmalıdır. “Herkesin özel hayatına karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır” diyen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 12. maddesinin revize edilmesinin zamanı gelmiş olmalıdır. Zira özel hayat yok edildiğinde 12. madde de işlevini yitirecektir.

6.3 Herkes İçin Açıklık: Ben Dahil

Şeffaflığın üçüncü haftasında 2 milyondan fazla izleyiciye ulaşan Mae, ilk zamanlarda yalnız olmadığını ve hatta bunun eğlenceli olduğunu düşünür. Ailesinin yatak odasındaki özel yaşam alanına kendi ve tüm takipçileri izinsiz dâhil olduğunda garip hissetmeye başlar. Ailesi, bunu yapmaya devam edemeyeceklerini ve kameraları söktüklerini söyler. “Mahremiyetimiz olmalı” derler. Buradaki antisosyalliği, dijital yerlilerin hâkim olduğu bir çağda sosyal medya kullanmamayı tercih eden insanlar için sadece kuşak çatışmasıyla açıklamak yanlış bir çıkarım olabilir. X ve Y kuşakları için bu adaptasyon süreci zor da olsa asıl mesele Z kuşağından insanların da mahrem alan yaratma arzularının olabileceğidir. Fakat zenginlik ve kontrolün artması için şahsi verilerin kullanıldığı, özel hayatın öylesine yok sayıldığı teknolojik toplumlarda hesaplarını kapatan ya da bir şekilde çemberin dışına çıkmak isteyen kişiler **eski kafalı, asosyal, uyumsuz** ve hatta **güvenilmez** olarak görünmektedir.

Mae’in ailesi Y kuşağı olduğu için mahremiyet aramaz, tam şeffaflığın insanın kaldıramayacağı bir yönüne tanık oldukları için özel alanlarını korumak isterler. Çünkü filmde Z kuşağı ferdi ve hatta **GerçekSen**’in mucidi olmasına rağmen insanlardan uzak yaşamak istemesiyle Ty, çember içindeki mahremiyetin son temsilcisidir ve yalnızdır. Mae ise dış fırçalarla bile her gün birileriyle konuşur. “İyi geceler herkese, yanımda olduğunuz için teşekkürler” der ama aslında gerçekte kimse yoktur. Video akışı olmadan tuvaleti kullanması için sadece 3 dakikası vardır.

Özel hayat tasavvurunu tamamen yok etmeye çalışan Mae'in hayatına milyonlarca insan her an şahitlik eder. O, herkesin böyle olması gerektiğini ve aksini yapan insanların **suçlu** olduğunu ifade eder. Ona göre en kişisel bilgiyi bile saklamak suçtur. Mae'nin kendi tercihlerini herkes için bir ölçüt (maksim) olarak teklif etmesi, açıklık etiğinin epistemolojik kriteri karşıladığını gösterir. "Öyle bir davranmalısın ki davranışın herkes için bir maksim olsun" (Kant, 2009) diyen Kant'tan yeniden alınan dijital onay böyle işler. Bu onaylama hem Kant'ı hem de açıklık etiğini sağlam bir etik zemine oturtur.

6.4 Kaybolmanın Sona Ermesi

Mae'in yeni fikirleri vardır ve HayalCuması'nda, "**RuhArama(SoulSearch)**" uygulamasını tanıtır. Fikir basittir: Herkesin önünde, adaletten kaçan tehlikeli olduğu kanıtlanmış birini seçerek aramaya başlarlar. Erkek ya da kadın olsun RuhArama'nın onu 20 dakikadan az bir sürede bulacağını söyler. Suçlu, canlı yayın eşliğinde 10 dakika içinde yakalanır. Şöyle söylenir:

"Herkesin bulunabildiği yerde bir dostumuzu asla kaybetmeyiz" (01:20:05- 01: 20: 09).

Öyleyse herkes bir tane daha ister. Fakat bu kez kullanıcıların yoğun isteği, bir kanun kaçağının bulunması değil, sıradan bir vatandaşın aranmasıdır. Aranılan çemberin dışında kalan, kendi mahremine insanları dâhil etmek istemeyen Mae'in bir zamanlar iyi arkadaşı olan Mercer'dır. Diğer suçlu gibi o da bulunmak istemeyen biridir ama tek suçu arkadaşlıktan kaçmaktır. Bu sefer 10 dakika için geri sayım başlar. Mercer arabasıyla kaçmak isterken ellerindeki her türlü teknolojik aletle canlı yayın yapan insanlar peşine drone, araba, motor ile takılır ve bırakmazlar. Önüne geçen bir drone'dan kaçmaya çalışırken panikle direksiyonu kıran Mercer köprüden uçar. İstemediği halde Circle ağına dâhil edilmeye çalışılması, alenen taciz edilmesiyle sonunda bir kişinin ölümüne sebep olunur. Herkes bir şekilde orada bulunmaya devam eder. Ama ortada bir sorun olduğu kesindir: Sistemden kaçamayan insanlar ve ölümlerine sebep olunan masum insanlar.

6.5 Tüm Sorunlar İçin Daha Fazla Teknoloji: Radikal Açıklık

Mae elimizde onca teknoloji varken neden böyle bir şeyin yaşandığını ve eğer teknolojinin faydası olabileceksenin ne olduğunu düşünmeye başlar. Cadı avındaymışçasına insanların içlerindeki ifşa arzusunu durduramadıkları bu çarpıcı sahnelerde film, teknolojinin getirdiği kötü sonuçları, örneğin masum birinin ölümünü izlerken dahi, "Bu olumsuzluğu yine teknoloji aracılığıyla ortadan kaldırabiliriz" düşüncesini tekrarlamaya izin verir. Tam da burada teknolojinin getirdiği kötü sonuçlarını yene-

nızca teknolojiyle çözülebileceğine inanan tekno-iyimserlik iş başındadır. Tekno-iyimserlerin asla sıfırlanamayan zarar artışından hiç bahsetmedikleri görülür. Bir tekno-iyimser olan Mae'ye göre Mercer'ı Circle değil, yetersiz ve kötü sistem öldürmüştür. Fakat sistem, nihayetinde insanların inşa ettikleri bir şeydir ve daha iyisi inşa edilebilir yani iyileştirilebilir; Mae'nin ifadesiyle sistem "düzeltilebilir".

Teknolojinin olumsuz sonuçları tekno-severlere göre teknolojiyi kötü yapmaz, onu daha güvenli hale getirmek için kullanılabilir kılar. Biri uçak kazasında ölünce uçakları bırakmazsınız, onların güvenliğini artırırınız, değil mi?Arkadaşını yetersiz teknoloji sayesinde kaybettiğine kendini inandıran Mae, HayalCuması'nda Eamon'ın konuşmasını böler ve "Bağlantıyı koparmak ve ailesini, arkadaşlarını aramak zorunda kalmak istemediğini" söyler. "Ya birbirimizle irtibatımız hiç kopmasaydı? Ya aramak yerine her zaman bilseydik. Teklif ettiğim şey **Radikal Açıklık** ve kesilmeyen bağlantı! Buradan başlanması gerek" diyerekCircle'ın yöneticilerini işaret eder. Yöneticilerin her hareketini, her kelimesini öğrenmenin ne kadar harika olacağını düşünmelerini ister. Şirket politikaları, iç işleyişleri,mesajlaşmalar, kritik kararların alındığı toplantılar, özel telefon görüşmeleri ve aklınıza gelebilecek her bir etkinliğin açık olmasını, hem de herkese açık olmasını talep eder. Yapımcı, seyirciye teklif ettiği açıklığın, seyirci tarafından filmde de talep edileceğinin farkındadır. Eğer açıklık,bir etik teori olarak uygulanmak üzere önerilecekse onun herkes için geçerli olduğuna seyircinin ikna edilmesi gerekir. Mae, etiğin bu temel koşulunu yerine getirmek için şöyle söyler:

"Dijital dünyanın ikiyüzlülüğünü bilirsiniz! Her şeyin Bulut'ta olmasını isteriz ama liderlerimiz onu uygulamıyor. Eamon ve Tom'u öncülük ettikleri bu deneyde bana katılmaya davet ediyorum. Şeffaf olmaya! Artık sır yok! Mahremiyet geçici bir şeydi ve artık sona erdi! Artık gölgelerde yaşamayacağız. Saklanmaktan usandım"(01: 37: 10 – 01: 39: 53).

Sadece maruz kalanların değil bu teknolojiyi yaratıp kullananlarında tam açıklık çemberine dahil edilmesiyle gelmesi beklenen geleceğin geldiği vurgulanır. Hiçbir gölge kalmayınca kadarözel ya da genel her alanın aydınlatılması gerektiğini savunan film,nihayetindemahremiyeti sonlandırır. Vatandaşların üzerine tutulan ve mahremiyeti mülkiyetlerinden geri alan dijital gözetim toplumunda, Brin'in şu sorusu tartışmayı ileri bir noktaya taşır:

Buna karşın vatandaşlar da istedikleri her yer ve herkesin üzerine tutabilecekleri bir el fenerine sahip olsalardı, gözlem altında tüm sırları ifşa edilmiş olarak yaşama-

ya dayanabilirler mi?(Brin, 1998: 14).

Işıklandırmanın sömürmek olduğunda ısrar eden Han'a göre kendini ışıklandıran herkes, kendini sömürüye teslim eder (Han, 2017: 71). Öyleyse tartışmanın bu noktasında daha fazla teknolojinin çözüm olacağına dair inanç kuşkulu karşılanmaktadır.

Bazılarına göre film, bu iddiasına izleyiciyi iknada başarılı olamamıştır. Zira film, şirket yöneticilerinin sakladıkları sırları Mae'nin deşifre etmesiyle biter (Bostan, 2018: 229). İfşanın isteyerek ya da istemeyerek ifşa edilmesi, aslında mahremiyetin tümüyle yok edilmesi beklentisine uygundur. Vatandaşlar da kendilerine ait verilerin ne kadarının kaydedildiğini, kimler tarafından kullanıldığını bilmemektedir. Hatta vatandaşın rızası çoğu zaman karmaşık, ayrıntılı ve küçük puntolu kullanım şartları sözleşmelerinde bir tür teknolojik zaman darlığı hilesiyle kerhen alınmaktadır. Aslında bu bir rıza değil, söz konusu teknoloji kullanımı için asgari bir koşuldur.

7. Mahremiyetin Yapısöküm Yoluyla Dönüştürülmesi

Teknoloji birçok kavramı değiştirip dönüştürmekte ve yeniden tanımlanabileceği bir boşluk yaratmaktadır. Castells'in (2008)enformasyon toplumunda, bilgi iletişim teknolojileri küresel çapta birbirine bağlı bir ağ oluşturmakta ve kişilerin özel yaşamlarının sürekli gözetlenmesini mümkün kılmakta hatta kolaylaştırmaktadır. Teknoloji, sınırlar sorununu tekrar gündeme getirmiştir. Özdeşlik ve ayırım yoluyla tanımlanan geleneksel sınır kavramı, dijitalleşme ve teknolojik tekilliğin ereğinde buharlaşmaktadır. Özel hayatın nerede başlayıp nerede bittiği de bir sınır sorunudur.

Mahremiyet, Arapça "**mahrem**" sözcüğünden türetilmiştir. Türkçedeki en yakın ve doğru çağrışımıolan "haram" sözcüğüdür. "Haram" ise "yasakladı, men etti, mahrum bıraktı" gibi anlamlara gelen "h-r-m" fiilinden türetilmiştir. "Mahrem" kişiye özel olanı, "harem" kişiye özel alanı, "haram" ise kişiye özel olanın başkasına yasak olmasını ifade eder. Bir şey "benim mahremim" olduğunda tüm çıplaklığıyla ve var oluşuyla bana özel olur. Bir şey "bana haram" olduğunda ise tüm varoluşuyla bana yasak olur. Her iki anlamı bünyesinde taşıyan "mahremiyet" ise bir mülkiyet, sahiplik ve kişiye özel olma hali ile başkasından kendini saklama, koruma ve uzak tutma halini tanımlar. Bu yüzden mahremiyetin olduğunda yerde iki koşul açıkça ortadadır: i) Kişiye özel olan bir şey, ii) Kişilerin her yönüyle uzak durması gereken bir şey. Öyleyse mahremiyetin olduğu yerde iki özne birlikte mevcut olur:

i) Sahip olan kişi

ii) Sahipliğe saygı duyması gereken kişi.

Mahremiyet kavramı İngilizcede **privacy (kişiye özel)** sözcüğüyle karşılanmaktadır. Özel hayatın gizliliği ve her türlü özel mülkiyeti de içine alacak şekilde genişletilmiştir.

Bazı uzmanların tespit ettiği gibi mahremiyet, günümüzde düşünce, davranış ve tutumun belirlenmesinde referans değerlerden biri olarak kabul edilmektedir (Gündüz, 2015). Teknoloji ve bilim eksenli hızlı toplumsal değişim, toplumsal olguların ya biçim değiştirmesine ya da artık mevcudiyetini sürdürmemesine yol açar. Bir dönemde yapılması ayıp, mahsurlu, yadırgatıcı ya da güzel, şık ve münasip görülen pek çok davranış örüntüsü, bir başka dönemde tam tersi niteliklerle tanımlanabilir. Mahremiyet, dijital tekno-kültürlerde yok olmamış fakat biçim değiştirmiş toplumsal olgulardan biridir:

“[Ö]zellikle toplumsal değişme olgusunun hızlı seyrettiği günümüz toplumlarında, kitle iletişim araçları ve özellikle internetin yaygınlık kazanması ile mahremiyet algısı üzerinde hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecini beraberinde getirmektedir”(Gündüz, 2015: 307).

Mahremiyetasavvuru, merak ve gözetlemenin teknik araçlarla kolaylaştırıldığı ve kullanıcıların merakını tatmin için gözetlemeye tahrik edildiği siber toplumlarda daha hızlı anlam dönüşümüne maruz kalmıştır. Siber toplumların dijital kültüründe her türlü teknolojik gelişme, ifşanın lehine fakat mahremiyetin aleyhine işler. Teknolojik istilataraftından mahremiyet alanları işgal edilmekte, muhafazalı özel yaşam alanları gittikçe daralmaktadır (Küçükvardar, 2016: 197). Evlere gizlice girme, böcek denilen dinleme cihazları yerleştirme, kapalı kasalardaki eşyaları çalma, konuşmalara kulak misafiri olma şeklindeki geleneksel gizlilik ihlallerinin yanında, birçoğu internet tabanlı yeni dijital ihlaller de yaygınlaşmaya başlamıştır. Hala evlerin kapı, çatı ve penceresinden hırsızlar girmekte fakat akıllı evlerle hırsızlığa karşı önlem alınmaktadır. Evlerin bedenleri güvenlik kameraları ve tanıma sistemleriyle donatılmaktadır. Alan tarama sistemleriyle hırsızın dijitalleştirilen ayak izlerinden, taban tanıma sistemleriyle oturduğu yerde poposunun bıraktığı basınç dağılım grafiğinden tanımak mümkündür (Işıklı, 2018). Bunlar artırılmış güvenlik durumlarıdır. Fakat bu güvenliği artırmanın bedeli, verilerinin bulutta dolaşmasıdır. Teknolojik yan etkiler kuramının işaret ettiği gibi, bir sorunu çözmek için daha fazla teknoloji kullanmak sorunu asla çözmez; hiçbir zaman sıfırlanamayacak bir açık daima korunur (Aksu ve Işıklı, 2019).

Geleneksel dönemde gizlilik ihlalleriye saldırganın maharetinden ya da yeterli önlem almakta gevşek davranan mağdurun ihmalinden kaynaklanırdı. Günümüzde ise kişisel verilerin güvenliğini tehdit eden yeni bir mahremiyet açığı davranışı gelişmiş durumdadır. Kullanıcılar internette ayak izlerini gizlemeyi az çok öğreniyorlar fakat paylaşım, beğeni, takip, yorum, checkin-konum paylaşma gibi sosyal medya pratiklerini gönüllüce gerçekleştirdiklerinde gizliliklerini bilinçli ve özgür iradeleriyle ifşa et-

tiklerini umursamıyorlar. Dijital görünürlüğün cazibesi, dijital benliğin inşası ve sosyal medyada benlik sunumu gibi olgular, kullanıcıların mahremiyete yükledikleri anlamı güncellediklerini göstermektedir. Sanal ortamda paylaşma arzusu, neyin kişiye özel olduğunu ve kişiye özel olanlardan hangilerinin yeni kamusal alan denilen internette paylaşılmayacağını ivedi bir tartışmaya açmıştır.

Z kuşağı, kendine ait olanın kendi ağında kaldığı müddetçe gizli kaldığını düşünüyor olabilir. Çünkü ağı genişletmek, daraltmak ve yeniden düzenlemek, gerçek sosyal ağlarda bir değişikliğe gitmekten daha kolaydır. İnternetin ve sosyal medyanın hızlı paylaşımına olanak sağlaması ve çoğu işin elektronik olarak yapılması çoğu vaktin orada geçirilmesine sebep olmaktadır. Gözetim aracılığıyla mahremin ihlali sadece görünür olan kameralarda değil araba içlerindeki GPS, internet ve sosyal medyada paylaşılan her veride saklıdır.

Kullanıcının iradesi dışındaki dijital toplumun yapısı, dijital sensörlerle donatılmıştır. Sensörler, dijital kültürün var olması ve varlığını geliştirerek sürdürmesi için zorunludur. İnsan bedeni insan kemik iskelet yapısı neyse dijital kültürler için dört bir yana döşenmiş sensörler de odur. Arabalardan sokaklara, gökyüzünden derin denizlere kadar her bir karış alanın algılayıcılarla donatılması süreci devam etmektedir. Kişilere kendilerine özel uzam alanı bırakmayan bir dijital istila söz konusudur. Gizlilik ancak bundan böyle protokoller üzerinde bir uzlaşmayla teminat altına alınabilir. Dijital çağda hala geleneksel gizliliği arzulayanlar olsa bile onlarda artık tümü gözetlenen bir uzam içinde kendilerine özel alan yaratmaya çalışacaklarını bilmelilerdir.

8. Mahremiyetin Dönüştürülmesinde Özel-Kamusal Alan Ayrımının Bulanıklaşması

Dijital ortamda kişinin kendisine ait tüm bilgilerin denetimini kaybetmesiyle mahrem alanının tümüyle ihlal edilme riski de vardır. Dijital dünyanın gözleri, arama motorları tarafından her hareketimizin izlendiği ve kayıt altında tutulduğu bu ortamlarda kişisel veri koruma politikalarının önemi de ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya, kullanıcılarına gerçekte olduğundan daha fazla düşünce ve ifade özgürlüğü, çığınca görüne fırsatı verir. Fakat bu özgürlüğün gerçek mi yoksa yanılsama mı olduğu konusunda bir uzlaşmazlık vardır:

“Teknoloji ve sosyal medya, bireylerin özgür inanç ve paylaşımlarına imkân tanıyormuş gibi görünse de aslında bu tür özgürlükleri kısıtlayıcı olmaktadır. Gözetim olgusu sosyal ağlar ile birleştiğinde bireylerin farkında olmadan özgürlüklerini yitirmelerine sebep olmaktadır” (Aksu ve

Işıklı, 2019: 78).

Kişinin gözetlendiği bir toplumda, özel olanın kamusal hale geldiği durumlarda özgürlüğünün hiçbir şekilde kısıtlanmadığını söylemek güçtür. “Kamusal alan, aile ve arkadaşlık ortamının dışında kalan ve onlardan çok farklı bir ‘toplumsal yaşam bölgesi’dir” (Sennett, 2002: 52) fakat kullanıcılar sosyal ağlarda oluşturdukları yeni kamusal alana özel hayatlarını kolayca ve sürekli taşımaktadır. Kişisel veri paylaşımı ve ifşa üzerine kurulu sosyal ağlar, özel alan ile kamusal alan sınırlarını daha fazla bulanıklaştırmaktadır. Sanal ortamın ulaşılabilir özel alanları ile gündelik mahrem alan karışmaya başlamıştır. Mahrem olanın her zaman kamusal olmaması gibi sakladığımız şeylerin yasanın yasakladığı şeyler olması da gerekmemektedir. Gayri meşru şeyler zaten ifşa edilmektedir fakat bu mahrem değildir. Mahrem alan kişisel olandır. Kelimenin tam karşılığı ile kişiye özel olandır:

“Mahrem olan ile olmayan, kamusal ile özel alan arasındaki ayrımların giderek muğlaklaştığı böylesi bir toplumda insan için, kendi varlığının ve mahreminin sınırlarını çizmesi o ölçüde güçleşir. İnsan, artık gerçek bir amacı ile sonucu olan eylemlerinin ya da düşüncelerinin ürettiği bir varlıktan çok, gösteri haline gelen hayatının yayıncısı haline dönüşür” (Aydın, 2013: 122).

Kendini teşhir eden bireyin bunu yaşam şekline dönüştürmesi mahremiyet olgusu için bir tehdittir. Gözlenebilir olan her şeyin açıklanabilir olma beklentisi, açıklanamayacak hiçbir şeyi de yapmamalıymış gibi hissettirmektedir. Gizli saklının kötücül olabileceği düşünülmektedir. Mahremiyet, kişiye özel durumlar ile herkese açık konular arasında kesin ayrımları ifade eden bir kavram olmalıdır. Kamusal alanlarda kameralar gibi elektronik izleme ve kayıt araçları ile yapılan gözetim sıradanlaşmaktadır fakat artık özel alanlarda kişinin kendini paylaşma hazı ile gelen gönüllü gözetim mevcuttur. Gönüllü gözetim üzerinden inşa edilen bu yeni omniptikon evreninde artık herkes, herkesi görüp izlemeye gönüllü olmaktadır. Teknoloji ise bu gözetimi küresel çapta uygulayarak mahremiyetin karşısına tam şeffaflık ile en büyük tehdidi çıkarmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki; mahremiyet sadece kişileri ilgilendiren psikolojik bir ihtiyaç değildir. Aynı zamanda toplumsal yaşamı yakından ilgilendiren sosyolojik bir olgudur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı ve kapsamlı gelişmeler sayesinde, mahremiyet hakkına yönelik tehditlerin ve müdahalelerin giderek artışı ve kolaylaştığı gözlenmektedir. Gerek bireysel yaşam gerekse toplumsal yaşam bakımından böylesine önemli bir olgunun yalnızca hukuki düzenlemelerle korunabileceği ileri sürülemez. Etik boyutu için de en az hukuki boyut kadar önemli olduğu söylenebilir.

Her şeyi bakışa açık kılan, gizlemeyen bir toplum arzusunda saklanacak hiçbir şeyin olmaması gerçek değildir, gerçekçi de değildir.

9. Etik Tercihin İmkânsızlığı Olarak Açıklık Etiği

İnsan eylemlerini konu alan etik, eylemlerimizin doğası ve değeri üzerine konuşur. İyi vekötüyü özgürlük ve sorumluluk açısından kuramsallaştırır. Bugünkü dijital etik tartışması, “etik” sözcüğünün Yunanca kökenine yani “ethos”a bağlı kalınarak sürdürülebilir. Ethos, Eski Yunanca’da iki farklı anlama sahiptir:

- i) Geniş anlamda alışkanlık, töre, görenek demektir. Kişilerin eylemlerini yaşadığı kentte (sitede) geçerli olan töreye uygun olacak şekilde düzenlemesine gönderme yapar. Töre aynı zamanda ahlak yasasını da içerir. Normlara uygun davranan kişi “etik davranmış” da olur.
- ii) Dar anlamda karakter demektir. Kişinin bir eylemi gerçekleştirmeden önce eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulamayarak iyi olanı gerçekleştirmek ve iyi olanı karakterinin bir parçası haline getirmesidir (Kizza, 2003: 66).

Ahlak, toplum içinde yaşayan bireylerin uymak zorunda olduğu davranışlar olarak tanımlanırken etik ise ahlaki davranışı belirlemek için rehberlik sağlar. “Etik, istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılması, daha geniş bir bakış açısıyla bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması, neyin yapılacağı ya da yapılmayacağı, neyin isteneceğinin ya da istenemeyeceğinin, neye sahip olunacağı ya da olamayacağı bilinmesi”dir (Tıngöy, 2009: 217). Etiğin dayandığı temel koşul iyi niyettir. Etik kısaca doğru ile yanlış arasındaki fark ile insan davranışlarını yorumlar.

Dijital toplumlarda, siber uzayda seçme özgürlüğü (özgür irade) tartışmalı hale gelmiştir. Her şeyin görülebilir, bilinebilir ve öngörülebilir olduğu dijital bir toplumda, kişilerin özgürce tercihte buldukları ve bu yönde irade gösterdiklerini söylemek olanaksızdır. Kişi sürekli gözetim altındayken gözetleyen bir özneye dönüşse bile onun, davranışının sorumluluğunu zorunlu olarak üstelenen etik bir özne olarak kalmaz. Gözetlendiğini biliyor oluşu, onun başkalarını gözetlediğinin de bilindiği anlamına gelir. Kişi, dijital toplumda başkasını gözetleyen bir göze dönüşür:

“Teknoloji, görselleştirilmiş gerçeklik aracılığıyla bireyi gerçek olduğuna inandığı bir evrene yerleştirir. Çünkü birey, bu evreni görmektedir. Ama bu evren, bütünüyle kurgusal bir imajlar dünyasıdır. Görüntü temelli gerçekler üretilmekte ve tüketilmekte olduğu için kurgusaldır” (Bayrı, 2011).

Kişilerin birden fazla seçeneği olduğunda özgürce karar vermiş olur ve verdiği karar, özgür tercih koşulunu karşıladığı için ahlaki karar niteliğine kavuşur. Dijital toplumda kişi sanki özgürmüş gibi, gözetlenmiyormuş ve gözetlemiyormuş gibi davranabilir ve eylemlerinin sonuçlarını üstlenebilir. “Sosyal medya kullanıcıları, sanal alem üzerinde ne yaptıklarını ne gördüklerini ve ne duyduklarını özgürce seçebiliyor hissine kapılmaktadırlar. Ancak bu durum ne yazık ki sadece bir yanılsamadan ibarettir çünkü sosyal medya, iktidar ve otoriter rejimlerin elinde bir gözetleme ve baskı aracıdır (Demir, 2017). Kişilerin gözetim baskısı altında tercihte bulunduğu dijital toplumlarda özgür irade en azından tartışmalı hale gelir. Davranışlarının sonuçlarıyla seçim aşamasında karşılaşan kişi, gözlemci etkisi altında ne yapacağına karar verdiğinde harekete geçen şey özgür irade değil, sadece özgürlüğün bir yanılsamasıdır.

Gerçek bir etik tercihin sonunda kişi, iyi olanı tercih edecek bir karakter inşa etme sürecini pekiştirdiği için kendini daha iyi biri olarak hisseder ve iyilik, benliğin bir parçası haline gelir. Böylece etik ile erdem arasında eskiden kurulmuş olan bağ korunmuş olur. Dijital toplumlarda ise kişinin tercihini etkileyen dijital gözetim ve denetim, kişinin verdiği kararı ve gerçekleştirdiği eylemden beklenen erdemin gerçekleşmesini engeller. İyiyi isteyerek ahlaklı ve erdemli olunabileceğine dair büyük bir külliyat, dijital gözetim ve denetim toplumunda etik tercihi, kişinin iyiyi mi istediği yoksa yaptırımdan mı korktuğunu anlamının zorluğunda tarihsel anlamını yitirir.

Şeffaflık, aleniyet, ifşa etme gibi amacı kendi dışına taşan bir eylemin, Kantçı anlamda çıkarsızlığı ve sonuçlarının hesaba katılmayışı sırf iyi olduğu için gerçekleştirilme imkânını ortadan kaldırır. Sonuçları öngörülen bir eylemde kişi, kendisinden başkası tarafından sorgulanmayacak olan bir etik ikileme karşı karşıya kalmaz. Dolayısıyla burada kişi vicdanı karşısında evrensel bir etik ilkedenden değil, evrensel gözetleyiciden bahsedilebilir.

10. Sonuç ve Tartışma

Mahremiyetin olmadığı bir çağa, çok hızlı giriş yaptık. Artık dijital çağlardayız; internet ile birbirine bağlı nesnelere, teknolojik tekilliğin genişlettiği siber ağların içinde yaşıyor ve yaşatıyoruz. Bu çemberden biraz olsun çıkış için elimizdeki tek anahtar kişinin kendine özel mahrem alanıdır. Bir yandan internet üzerinde daha fazla popülerlik ve beğeni için kendi özel hayatımızı kendi isteğimizle paylaşıyoruz diğer yandan istemesek bile dinlenip izlenmekteyiz. Mahremiyet bizi insan yapan şeylerdendir ve “Tamamen şeffaf olan yalnızca ölü olandır” (Han, 2017: 18).

Gözetimin hiçbir çeşidinde mahremiyete yer olmadığı görülmektedir. Hepimiz, hayatımızın her anını, düşündüğümüz her şeyi ve hatta en özel kalması gereken şeyle-

ri bile sosyal medyada paylaşmaya teşvik ediliyoruz. Mahremiyetimizden kendi isteği-mizle vazgeçiyoruz. “Mahremiyet ve özerklik birbirinin içinde kavramlardır. Mahremi-yeti zedelenen bireylerin onuru ve özerkliği de zedelenmekte, dolayısıyla sorumluluk, demokrasi gibi önemli öğeler zarar görmektedir. Mahremiyet kendi başına önemli ve değerlidir” (Dedeoğlu, 2006: 3). Filmde önerilen türden bir açıklık etiği, dijital yaşam-da mahremiyet ve iyiyi isteme gibi köklü insanlık arzularını ne kadar tatmin edecek-tir? “İnsan kendisi için bile şeffaf değilken” (Han, 2017: 18), şeffaflık meşruiyetin bir ölçütü olarak kullanılmamalıdır.

Dijital etik, tartışmamız gereken gerçek bir etik sorundur. Çünkü içinde yaşadığımız eski dünyamızdan farklı; kabloların, bilgisayarların ve ekranların bolca yer aldığı yeni bir dünya söz konusudur. Bu sanal dünyada özgür olup olmadığımız gibi nasıl davranmamız gerektiği üzerine de düşünmeliyiz. Oradaki yaşamın amacına ulaşmak açıklık etiğinden geçirmiş gibi gösterilse de mahremiyet yoksunluğundaki birey için amacına ulaşmıştır, denilebilecek midir? Mahremiyet tartışmalarının yanında, her şeyin gözetlenip kontrol edildiği bir toplumda özgür iradenin anlamı ve erdeme nasıl ulaşılacağı da asıl meselelerdendir. Açıklık sisteminin önerisi fazlaca baskıcı olabil-mektedir. Gözetleme ve denetim, istenildiğinde kontrol edilebilir ve hesaba çekilebilir gerçek bireylerin elinde olduğundan farklı sonuçlar doğurabilmektedir. İstenildiğinde açık olmak ile zorunlu olarak açık kalmak arasında fark vardır. İnsanlar bir etik sistemi özgür iradeleriyle onaylamayı isterler. “Aşağısı yukarısı tarafından değil, yukarısı da aşağısı tarafından gözetlenecektir. Herkes herkesi görünürlüğe, kontrole itecektir, üs-telik de özel hayatlar buna dâhil olacak şekilde. Bu topyekûn gözleme ‘şeffaf toplum’u insanlık dışı bir kontrol toplumu haline getirir. Herkes herkesi kontrol eder” (Han, 2017: 69). Özgürce benimsemedikleri bir sistemde özgür tercihlerde bulunabilecek-leri ve eylemlerinin sonuçlarını üstelenebilecekleri düşüncesi fazlaca ütöpic hatta dis-topiktir. Açıklık, dijital gözetim ve denetimle ilgisini hiçbir zaman koparamayacaktır.

Her şeyini açık etmelisin, diyen bir dijital ahlak yasası önerilebilir mi? Her şeyini açık etmelisin diyen ilke, herkesin her şeyi açıkça ifşa etmesini de içerir mi? Hiçbir ikti-dar kendini açık etmeye yanaşmazken tam şeffaflığı savunan açıklık etiği ise ancak bir hayal olarak kalacaktır. Teşhir gözetlemeyi, gözetleme büyük veriyi ve en son bu veriyi bir arada elinde tutabilecek onu işleyip kullanacaklar için gücü beraberinde getirmek-tedir. Teşhircilik interneti besledikçe özel ve mahrem alan hızla yok olmaya devam edecektir. Sadece bir kişinin değil herkes yaptığında ifşanın şeffaflık aracılığı ile meş-ru olacağını savunan film, mahremiyeti kötücüllükle ilişkilendirmektedir. Film bütün çirkinlikler karanlıkta olur mantığı ile görünmeyendekini suç ve suçlu ilan etmektedir. İfşa olmasından korkulan her şey gayri meşru değildir. Meşru olan şeyleri de mahrem

tutmak insanların en büyük hakkıdır. Tam açıklık toplumsal düzen bozulmaları ve kaosa neden olabilmektedir.

Yaşamın amacını ve bu amaca uygun olarak nasıl kararlar verip eyleme geçeceğimizi belirten etik için tam açıklığı savunan ve bireye tercih hakkı bırakmayan açıklık etiği nasıl bir tür olacaktır, tartışılır. Etik tercihi mümkün kılan, onun ahlak yasasına uygunluğudur. Gözetim toplumunda, hesaplamalı davranışlarda ne türden bir ahlak yasası olabilir? Karar verebilen insan ile kararları hesaplanmış insanların eylemleri arasında fark olacaktır. Eylemler kişiyi, ahlaki eylemin amacı nedir, sorusuna götürür. Düşünce tarihinde eylemlerin nihai amacına dair; hayattan zevk almak, mümkün olduğunca fazla haz yaşamak, acıdan kaçma, görev ve sorumlulukları yerine getirmek, mutlu olmak gibi çeşitli görüşler geliştirilmiştir. Dijital etik, eylemlerin nihai amaçları için neyi öngörmektedir? Güvenli ve zekice bir yaşam mı? Hata yapmamak mı? Bu tür soruları tartışmak gerekmektedir. Dijital etik türü olarak açıklık etiği, iktidarı ellerinde güç olarak kullanmaktan başka hiçbir amaca hizmet etmemektedir ve amaçsız kaldığı için de etik olarak düşünülemez.

The Circle, dev şirketlerin teknolojik hükümlerinin insanları yalnızlığa mahkûm ettiği diğer yandan ise sadece teknolojinin yalnızlıklara çare olabileceğini izlediğimiz bir film. Circle şirketinin “şeffaf dünya” anlayışı izleyenlerin aklına “Böyle bir dünyada yaşamak ister miyim?” sorusunu getirmektedir. Özel hayatın yok sayıldığı, neredeyse her eylemin topluma açık olduğu bir dünyada yaşamak ister miydiniz? Adım adım içine doğru sürüklendiğimiz bir düzeni tasvir eden film sanal yaşamlarımızı bir çember çizip mercek altına aldığı tam şeffaflığın neler getirebileceğini göstermektedir.

Her şeyin dijitalleştiği toplumlarda etik de dijital etik olarak değerlendirilmelidir. Açıklık etiği, dijital etik arayışında önemli bir başlangıç noktası sunar. Herkes ve her şeyin görünür olmasını savunan açıklık etiği diğer tüm etikler gibi literatürdeki yerini almak üzeredir. Tam şeffaflık arzusu için kullanılacak bu kavram, mahremiyetin olmadığı bir dijital etik alanı sunmaktadır. Açıklık etiğinde her şeyin görünürlüğü zorunlu kılınmaktadır. Açıklık etiği de erdem etiği, mutluluk etiği, haz etiği, ödev etiği gibi bir etikdir ve üzerinde konuşulup sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Şeffaflık kavramı arkasına sığınıp özel hayatın gizliliğini ihlal etmenin ne kadar etik olduğu tartışılmalıdır.

Mevcut etik terminolojisi dijital ortamlarda insanın durumunu tasvir etmek için yeterli görünmemektedir. Hem geleneksel hem de dijital durumları tasvir için değer devrimine ihtiyaç vardır. Teknolojinin getirdiği bir mesele olan dijital yaşamlarda etik tercih sorunu, teknolojinin olduğu bir ortamda nasıl davranmamız gerektiğine cevap arar. Dijital ortamlar için geliştirilecek etik teorinin nasıl olması gerektiğine dair

epistemolojik kriterler netleştirilmelidir. The Circle filmi, şeffaflık ve tam açıklığın bir simülasyonunu sunar. Açıklığın bir etik teori olarak sunulabileceğini; sır saklamamak, bencillığe karşı cömertlik, herkes için açıklık, kaybolmanın sona ermesi gibi argümanlara dayanarak teklif eder. Bunlar tam bir etik teori için yeterli olmamakla birlikte, etik teori olarak açıklık etiği de dijital etik ihtiyacını karşılayacak durumda değildir. Birey, tam şeffaflığı savunan açıklık etiği ile dijital ortamda da evrensel etik ilkelerine ulaşamayacak gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Aksu, Z. U. ve Işıklı, Ş. (2019). Teknolojik zehirlenme, semptomları ve teknolojik düzen. *Isophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*. Yıl 2019, Sayı 2, ss. 57-87.
- Aydın, B. (2013). Sosyal medya mecralarında mahremiyet anlayışının dönüşümü. *İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*(5), 122-137.
- Bayrı, D. (2011). *Gözün egemenliği tarihin sonu mu?* (Cilt Özne: Baudrillard sayısı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Bostan, D. (2018). Medya dönüşürken bilgi ve iktidar: The Post ve The Circle. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. Yıl 2018.
- Brin, D. (1998). *The Transparent Society (Şeffaf toplum)*. Basic Books.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (2 b., Cilt 1). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, N. (2002). *Yeni Dünya Düzeninde Yalanlar ve Gerçekler* (1 b.). (S. Göbelez, Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Dedeoğlu, G. (2006). Bilişim toplumunda etik sorunlar. *II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara.
- Demir, A. (2017). Siber kültür ve hiper gerçeklikte değişen yaşam. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8(29), ss.87-96.
- Derin, S. ve Çetinkaya Yıldız, E. (2018). Adler yaklaşımı açısından “İçimdeki Çocuk” filminin analizi. *Eğitim ve Bilim*, Yıl 2018, Sayı 193, Cilt 43 ss.317.
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapısane yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Fairman, L. (2016, Mayıs 19). <https://www.rifemagazine.co.uk/2016/05/influence-and-appreciation-of-film-in-todays-society/> adresinden alınmıştır.
- Flusser, V. (1997). *Medienkultur (Medya kültürü)*. Frankfurt.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gündüz, O. (2015). Toplumsal değişme ve mahremiyet algısı. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyum Bildiri Kitabı* (s. 307-319). içinde Ordu İlahiyat Vakfı.
- Han, B. C. (2017). *Şeffaflık Toplumu*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis.
- Huxley, A. (2019). *Cesur Yeni Dünya*(30 b.). (Ü. Tosun, Çev.) İthaki.
- Işıklı, Ş. (2012). *Kuantum Felsefesi Postmodern Bilimin Doğuşu*. Ankara: Birleşik .
- Işıklı, Ş. (2019). Büyük veri ve çin: tehdit mi fırsat mı?*Sabah Ülkesi Dergisi. Yıl 2019, Sayı 59.*
- Johnson, D. G. (2001). *Computer Ethics*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Kant, I. (2009). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (İ. Kuçuradi, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kizza, J. (2003). *Ethical and Social Issues in the Information Age*. Springer.
- Niedzviecki, H. (2010). *Dikizleme Günlüğü*. (G. Gündüç, Çev.)
- Nietzsche, F. (2010). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (K. Ata, Çev.) İstanbul: İlgı Kültür Sanat .
- Orwell, G. (tarih yok). *1984*. (66 b.). (C. Üster, Çev.) Can Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2015). Sosyal medyada etik sorunlar. Selçuk İletişim, Yıl 2015, Sayı 1, Cilt 9, ss.290.
- Sennett, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (2 b.). (S. D. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Schacht, U. (2012). *Über Schnee and Geschichte (Kar ve Tarih Üzerine)*. Berlin.
- Singer, P. W. ve Friedman, A. (2018). *Siber Güvenlik ve Siber Savaş* (2 b.). (A. Atav, Çev.) Ankara: Buzdağı.
- Tingöy, Ö. (2009). *Bilişim Çağında Etik*. İstanbul: Avcıol Basın Yayın.
- Yüksel, Y. D. (2003). Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.2003, Sayı 1, Cilt 58, ss.182.
- Zeh, J. ve Trojanow, I. (2009). *Angriff auf die Freiheit: Sicherheitswahn, Überwachungsstaat un der Abbau Bürgerlicher Rechte*. Almanya: Hanser.

